

'MAMMOETEN & MAMMOETECOLOGIE'

NIKE USCALET

Het is zaterdagochtend 17 november en na een voorspoedige tocht ben ik aangekomen bij het stadhuis van Dendermonde, België. Hier zal straks het Internationaal Mammoetsymposium 'Mammoeten & mammoetecologie' gehouden worden. Op de parkeerplaats kijkt Klaas Post verbaasd op als hij deze wel erg vroege vogel ziet. Eerst maar eens het stadje verkennen en op zoek naar een kop koffie. Het prachtige middeleeuwse marktplein is nog totaal verlaten en dus uitermate geschikt om een paar foto's te maken. In de winkelstraat is gelukkig een taverne open en kan ik me warmen aan een lekkere tas koffie. Terug bij de Raadszaal van het stadhuis is het inmiddels een drukte van belang.

Dick heeft het maar druk met de deelnemerslijst die geselecteerd is op voornamen i.p.v. achternamen (welkom in België!). Na een tweede kop koffie wordt het symposium geopend door de burgemeester van Dendermonde, die een gloedvol betoog houdt over zijn geliefde stad en ook terugblijkt op de duistere periode van de Eerste Wereldoorlog. Bij een bombardement werd destijds het stadhuis totaal

vernield waarna alleen nog de muren overeind stonden. Het monumentale Vleeshuis, waar nu het Vleeshuismuseum is gevestigd, met op zolder de Mammoet van Dendermonde, werd dit lot bespaard.

Anthonie Hellemond (voorzitter van de Belgische Vereniging voor Paleontologie) bijt het spits af met een duidelijke uitleg over de restauratie van de oudste inwoner van de stad, de Mammoet van Dendermonde. Het skelet leed aan *pyrietus fatalis* oftewel pyrietrot. Botten die hierdoor aangetast

worden zijn zonder adequaat ingrijpen "ten dode" opgeschreven. Gelukkig is de restauratie een succes geworden, maar men zal altijd moeten blijven opletten want pyriet "never sleeps".

De mammoet zelf was bij leven ook niet meer in zo'n goede conditie, blijkt later bij bezoek aan het skelet in het Vleeshuismuseum. Enkele rugwervels zijn vergroeid, wat nogal pijnlijk moet zijn geweest. Sommige beenderen zijn aangevreten door hyena's, maar daar heeft de mammoet waarschijnlijk weinig last meer van gehad.

NIKE USCALET

AUTEUR
MATTHIJS
DOORNEKAMP

Dr. Mietje Germonpré, bij ons bekend van haar onderzoek naar de oudste hondenschedel (grot van Goyet, ongeveer 30.000 BC), houdt een voordracht over de leefomstandigheden en leefwijze van de mammoet. Daarbij betoogt zij dat de levenswijze niet veel afweek van onze huidige olifanten in het wild. Een kudde met vrouwtjes en jongen waarvan het oudste vrouwtje leidster is en de mannetjes veelal een solitair leven leiden. Tevens geeft ze een overzicht van Belgische vindplaatsen van mammoetbotten, waaronder Lier.

De Mammoet van Hoboken wordt belicht door Dr. Koen Stein in een stukje Belgisch volksdrama. Over hoe een grote stad als Antwerpen, dat een natuurhistorisch museum ontbeert, het niet voor elkaar krijgt om een goede tentoonstellingsruimte te creëren voor een in Hoboken (deel van Antwerpen) gevonden mammoet.

Dr. Bas van Geel doet paleo-ecologisch onderzoek naar plantenresten die aangetroffen worden op of in pleistocene dieren, in dit geval mammoeten. Zijn onderzoek geeft een idee over wat een mammoet zoal at en wat het seizoen van overlijden was. De plantenresten blijven het best bewaard in dieren die gevonden worden in de permafrost, zoals de Yukagir mammoet (Yakutia, 2002). Uit darmonderzoek bij deze mammoet blijkt dat het dier o.a. mammoetmest en takjes van dwergwilgen heeft gegeten. Na microscopisch onderzoek is zelfs vastgesteld dat de afstanden tussen de jaarringen veel kleiner is dan dat van de huidige wilgen. De groeiperiode van de boom was dus veel korter, vanwege de lagere temperaturen. De niet gekauwde takjes duiden op een oud dier dat versleten tanden had en waarschijnlijk is verhonderd. Dit is wat onderzoek moet zijn!

Onze voorzitter, Dick Mol, spreekt over een van de weinige in-situ opgravingen van mammoeten in Nederland, Orvelte, waar in 1991 en 2009 bij de aanleg van nieuwe pijpleidingen voor gastransport fossielen werden gevonden. Deze waren afkomstig van een volwassen mannetje (45-47 jaar oud), twee of drie vrouwtjes, nog een volwassen individu en een jong (1,5 jaar oud). Mogelijk betrof het een kleine kudde. Dit alles is gedateerd op ongeveer 44.600 BP.

De Mammoet van Dendermonde.

Prof. Dr. René Cappers haakt hierop in met de resultaten van zijn archeobotanisch onderzoek naar de flora van dezelfde opgraving. Het is echt een *eye-opener* om te zien hoeveel soorten vaatplanten, mossen en algen er gedurende het Pleistoceen aanwezig waren. Niks saaie grasvlakte, maar een gevarieerde flora die onze mammoet ook een keuzemenu gaf, in plaats van iedere dag weer dat gras.

Dr. Grant Zazula neemt ons mee naar een ander deel van de wereld, namelijk de Klondike, het goudzoekersgebied in Canada. Door de manier van ontginnen (met waterstralen) wordt hier niet alleen goud gevonden, maar ook veel botten van pleistocene zoogdieren en als je geluk hebt een compleet gemummificeerd dier, zoals de laatste vondst, een wolvenjong. Dick en Bram die daar op bezoek waren (niet voor een kleintje vervaard) toonden zich ware spuitgasten!

Bram Langeveld hakte in datzelfde gebied en passant een grondeekhoornest uit de wand voor zijn afstudeeropdracht en vertelt ons over de resultaten die hij heeft bereikt door vier onderzoeksmethoden toe te passen: macrorestenanalyse, analyse van stuifmeel, fytolieten (kristallen uit grassen) en aDNA. Hij is de eerste die al deze methodes in één onderzoek heeft toegepast en dat gaf opmerkelijke resultaten over deze vrijwel boomloze biotoop gedurende het Pleistoceen.

Aan het eind van het symposium kan ik concluderen dat ik de resultaten die bereikt worden met paleo- en archeobotanisch onderzoek altijd zwaar onderschat heb. Tevens blijkt weer, uit o.a. de voordrachten van Dick en Mietje, wat voor geweldige sociale dieren onze mammoeten waren en dat we toch echt veel zuiniger op onze huidige olifanten moeten zijn willen we dat onze kleinkinderen ze nog in het wild zien. Oja, sommigen van ons deden toch nog een topvondst: het speciaal gebrouwen Mammoetbier en de IJsbock; het blijft België!

Het gezellig samenzijn met onze Belgische vrienden wordt voortgezet in een belendend etablissement voor het lopend pastabuffet. Na het diner en afscheid vertrok een deel van de symposiumdeelnemers vol goede moed naar een hotel in Mechelen. Maar de hamvraag als je 's avonds een hotel wilt bereiken middenin een onbekende stad is: waar parkeer je de auto? Mechelen is mooi; kleine straatjes en pleintjes met kasseien, eenrichtingsverkeer, volle parkeergarages en verbaasde Belgen. Iets buiten het centrum parkeren lukt wonderwel. De dag wordt heel gezellig besloten aan de hotelbar en het bleef nog lang onrustig in Mechelen.

Bram Langeveld

Dr. Grant Zazula

Prof. Dr. René Cappers

Dick Mol

Dr. Bas van Geel

Dr. Koen Stein

Dr. Mietje Germonpré

Excursie 2018

Na een vorstelijk ontbijt en het uitdelen van de nodige paracetamol (het effect van Belgisch bier?) gaan we op pad naar het plaatsje Zemst, waar we met koffie ontvangen worden in het plaatselijke Museum Bos van Aa. Het Bos van Aa, net buiten Zemst, was een bos dat op het laatst een zandgroeve werd en nu een officieel natuurgebied is. Anthonie Hellemont geeft ons uitgebreid uitleg over de geologie van het gebied in de tijd dat er nog mammoeten rondliepen. Hierna krijgen we ruim de tijd om de zeer toegankelijke verzameling botten te bewonderen. Het bijzondere aan dit museum is dat zelfs aan onze blinde en slechtziende medemens is gedacht. Er liggen fossielen die mogen worden aangeraakt en er is uitleg in braille.

Na de zeer verzorgde lunch, met vlaai toe, gaan we richting Rumst. Eerst langs de kleigroeve, tenminste dat is het idee! Deze groeve bevat een pleistocene afzetting met omgewoelde miocene en pliocene lagen die schelpen, fosforietknollen, grind en haaientanden bevat. De groeve zelf is niet toegankelijk, maar wel te bekijken vanaf de Rumstse watertoren die tot uitkijktoren met infopanelen is omgebouwd. Bij aankomst is er nog niemand van onze groep te zien (de locatie van de toren was dan ook niet goed aangegeven) en boven is het Siberisch koud met een snijdende oostenwind. Daar sta ik dan met mijn verrekijker, als een ijstijdjager die ieder moment verwacht een kudde mammoeten uit de schamele begroeiing tevoorschijn te zien komen. De werkelijkheid, toch wel iets teleurgesteld, is de goede zichtbaarheid van de verschillende lagen in de groeve.

Drie kilometer verderop, in Museum Rupelklei te Rumst, gevestigd in een oude steenfabriek, worden we welkom geheten door Prof. Noël Vandenbergh die ons een kijkje laat nemen in de geschiedenis van de streek die vol gestaan heeft met steenfabrieken. Aan de hand van zeer goed opgebouwde decors, met levensechte figuren en vele gereedschappen kan de bewerking van klei tot baksteen en dakpan worden gevolgd. Ook besteedt hij aandacht aan het feodale karakter van die tijd, zoals de zware fysieke inspanning die van zowel mannen, vrouwen en ook kinderen werd gevraagd, en de beroerde levensomstandigheden met lange werkdagen en alcoholisme.

Het tweede gedeelte van het bezoek begint met een (amateur)film over het ontstaan van het gebied. BOEM!!! Sommigen van ons veren centimeters op van hun zetels. Fel geel/oranje beelden van kolkende en sproeiende lava vullen het beeld. Geweldig!

De tentoonstellingsruimte, waar deze groep toch het meest in geïnteresseerd is, bevat een zeer gevarieerde verzameling schelpen, haaientanden, gehoorbeentjes van walvissen, botten en kiezen van pleistocene dieren en artefacten van gewei, en zelfs een mensenschedel waarvan men het over de ouderdom nog niet helemaal eens is. Voor de meesten van ons is helaas de tijd gekomen om huiswaarts te keren. We bedanken de gastheren en Anthonie Hellemont, die ons tot hier heeft vergezeld en bij de organisatie heeft geholpen. Een uitgedund clubje gaat op weg naar de laatste excursielocatie.

In het centrum van Sint-Gilles-Waas, waar de wegen zijn opgebroken en we middenin het bevrijdingsfeest ter ere van het einde van de Eerste Wereldoorlog belanden, staat het Huis van de Evolutie. Een serene plek. Hier heeft Luc van Gysel een goede poging gedaan om, met een indrukwekkende verzameling, miljoenen jaren aan evolutie tentoon te stellen. Van ammonieten en dino's tot vuistbijlen en mammoeten, voor 90% eigen vondsten! Zijn laatste vondst, een grote ammoniet met een doorsnede van ongeveer 75 cm en een geschat gewicht van 80 kilo, heeft hij een week geleden losgebikt bij Dieppe (Frankrijk). Vanwege het gewicht had hij zijn zoons gebeld, die reageerden met "Allez pa, is het weer zo ver?!" Maar zonder dralen zijn zij direct in de auto gestapt voor een ritje van 400 km. Samen hebben ze, tot hun middel in het water vanwege het opkomend tij, de ammoniet naar het strand gekregen. Als dit geen Indiana Jones-verhaal is dan weet ik het niet meer!

Aan alles komt een eind en zo ook aan deze excursie. We nemen afscheid van Luc en keren ieder met een zeer voldaan gevoel huiswaarts. Het is voor mij een onvergetelijke ervaring en ik heb in korte tijd een hoop opgestoken. Ik denk dat ik namens eenieder mijn grote dank mag uitspreken aan de organisatoren die een goed programma combineerden met leuke en leerzame activiteiten. Tevens wil ik Anthonie Hellemont en de BVP hartelijk danken voor de Belgische gastvrijheid en de goede verzorging van de inwendige mens.

Museum Bos van Aa.

Museum Bos van Aa.

Kleigroeve Rumst.

“DAAR STA IK DAN MET MIJN VERREKIJKER, ALS EEN IJSTIJDJAGER DIE IEDER MOMENT VERWACHT EEN KUDDE MAMMOETEN UIT DE SCHAMELE BEGROEIING TEVOORSCHIJN TE ZIEN KOMEN.”

Museum Rupelklei.

Huis van de Evolutie.

